

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

İslam Hukuku Başlangıcı

Beginning of Islamic Law

Cumali ÖMEROĞLU, Doktora Öğrencisi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku, cumali_omeroglu@windowslive.com. ORCID: 0000-0001-8142-4099

Cilt / Issue: 2(1), 171-174 **Geliş Tarihi:** 21.01.2022 **Kabul Tarihi:** 20.03.2022

Atıf: Ömeroğlu, Cumali. "İslam Hukuku Başlangıcı". (Haz.) Nuri Kahveci, Alparslan Alkış, *İLSAM Akademi Dergisi* 2/1 (Nisan 2022), 171-174.

Dipnot: Cumali ÖMEROĞLU, "İslam Hukuku Başlangıcı". (Haz.) Nuri Kahveci, Alparslan Alkış, *İLSAM Akademi Dergisi* 2/1 (Nisan 2022), Sayfa

İslam ilim geleneğinin önemli unsurlarından birisi de ilgili dalın oluşum süreci, kaynakları, diğer ilimlerle etkileşimi ve özellikleridir. Üzerinde durduğumuz kitap, İslam hukuk biliminin günümüz hukuk anlayışıyla ilgili bilgileri içerdiği gibi temelde Hanefi mezhebi esas alınarak İslam hukukun kaynakları, özellikleri, tarihi süreci ve diğer mezheplerle olan etkileşimi hakkında bilgi vermektedir.

Kitap giriş ve on üç bölümden oluşmaktadır. Bir, iki ve dördüncü bölümler Prof. Dr. Nuri Kahveci, üçüncü bölüm Prof. Dr. Nuri Kahveci-Doç. Dr. Mustafa Genç, beş, altı ve yedinci bölümler Doç. Dr. Alparslan Alkış, sekiz ve dokuzuncu bölümler Doç. Dr. Mustafa Genç, onuncu bölüm Doç. Dr. Halis Demir, on bir, on iki ve on üçüncü bölümler Doç. Dr. Alimcan Buğda tarafından kaleme alınmıştır.

Birinci bölümde Prof. Dr. Kahveci, hukuk kavramının pek çok yönden tanımını yapar. Farklı yaklaşımları veren Prof. Dr. Kahveci, bu tanımlardan çıkarılacak ortak yönü belirler. Akabinde hukukun ortaya çıkışını ele alır ve hukukun birtakım işlevlerinden bahseder. Bu bölümün diğer bir dikkat çekici noktası ise hukukun temel özelliklerine değinilmesidir. Hukukun genel, soyut olması, müeyyide gücüne sahipliği, ceza,

hükümsüzlük vb. konuları ele alan Prof. Dr. Kahveci aynı zamanda ilgili maddeleri ayetlerle de destekleyerek İslam hukukunun da özelliklerini belirtmiş olmaktadır.

İkinci bölümün temel hedefi hukuk ilkelerinin gayeleridir. Öncelikle toplumların belli bir adalet ve güven içerisinde yaşamaları için tarihte uygulanmış ya da öngörülmüş bazı hukuk türleri ele alınır. Akabinde hukukun temel yapı taşlarından birisi olan hak, hak sahipleri, hakkın unsurları, hakkın kaynağı ve çeşitleri incelenir. Bu bölüm ile okuyucunun zihninde derli toplu bir hak kavramı da oluşturulmaktadır.

Üçüncü bölümde fıkıh kavramı tahlil edilmeye başlanmaktadır. Fıkıhın sözlük ve terim anlamları verilir. Burada üzerinde durulması gereken bir konu da fıkıh-din ilişkisidir. Zira fıkıh ilmi İslam dininin bir parçasıdır. Onun hem dünyayı imar eden tarafı hem de ahiret hayatını kazandıran yönü bulunmaktadır. Bu sebeple fıkıh ilmi, seküler hukuk anlayışından çok farklıdır. Bu bölümün dikkat çekici bir diğer tarafı ise fıkıh ilminin karakteristik özelliklerinin anlatılmasıdır. Fıkıh, vahiy merkezli oluşu onun değiştirilemez birtakım hükümleri ihtiva edeceği gerçeğini de ifade eder. Bu bölümün önemli bir konusu da fıkıh ilmine hayat veren temel kaynakların yeteri kadar tanımlanmasıdır. Bu bağlamda Kur'an-I Kerim, sünnet, icma, kıyas, istihsan, şer'u men kablenâ gibi bazı usûl-ü fıkıh kavramları da çok anlaşılır bir şekilde izah edilmektedir. İstihsan meselesinde dikkat çekmek istediğim bir konu bulunmaktadır. İstihsanın ele alındığı yerin 35 numaralı dipnotunda yazarlarımız İmam Şâfiî'nin istihsana sert bir şekilde karşı çıktığı görüşünü nakletmişler. Ancak İmam Şâfiî'nin eserleri incelendiğinde kendisinin dahi istihsanın kullandığı görülmektedir. Burada İmam Şâfiî'nin karşı çıktığı istihsan kişinin kendi zevkine göre hüküm vermesidir.¹

Dördüncü bölümde Prof. Dr. Kahveci, fıkıh ilminin tefsir, hadis, tasavvuf, siyer gibi ilimlerle olan bağıını örneklerle anlatmaktadır. Sonrasında da fıkıh ilminin, hukuk düşüncesine sağladığı bazı nazariyeleri ele almaktadır. Her bir nazariyenin Batı hukuk düşüncesine etkisi ve ilişkisi de incelenmektedir.

Beşinci bölümde Doç. Dr. Alkış, temelde üç esas üzerinde durur. Bunlar;

- İslam hukukunun Roma, Cahiliye Devri, Yahudi hukuklarından etkilendiği görüşünün bizzat İslam hukukun temel kaynaklarının özelliklerinden hareketle reddedilmesi.
- İslam hukukun oluşum sürecinin aşamaları

¹ Ali Bardakoğlu, *İstihsan*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları,1993) 23/345.

- İslam hukukun kendisine özgü bazı temel özellikleri (tedricilik, kolaylığın esas alınması, nesih vb. konular)

Doç. Dr. Alkış, altın bölümde bir önceki bölümde anlattığı İslam hukukun tarihi sürecinin Hz. Peygamber (s.a.v.) sonrası dönemini çok detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu bölümün en temel özelliği Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra ortaya çıkan fikhî ihtilafların oluşum nedenleri belli bir usûl çerçevesinde ele alınmasıdır. "Neden dört mezhep vardır?" sorunun ikna edici cevapları bu bölümde işlenmiştir diyebiliriz.

Doç. Dr. Alkış, yedinci bölümde de İslam hukuk ekollerini "Yaşayan Sünnî Hukuk Mezhepleri", "Yaşamayan Sünnî Hukuk Mezhepleri" ve "Diğer Hukuk Mezhepleri"ni ele almaktadır. Burada Doç. Dr. Alparşlan, yaşayan sünnî mezheplerin her birisinin oluşum sürecini, talebelerini, literatürünü de vermektedir.

Sekizinci bölümde Doç. Dr. Mustafa Genç, fıkıh usûlü ilminin temel kavramlarını ele almaktadır. Her bir kavramın sözlük anlamı ve terim anlamı verilmektedir. Bazı terimlerin Hanefî ve Şâfiî usûlüne göre ayrıldığı noktalara da temas edilmektedir. Bu bölüm bir nevi muhtasar usûl-ü fıkıh formatındadır. Dokuzuncu bölümde de Doç. Dr. Genç, fıkıhın fûrû' bölümünün temel kavramlarını ele almaktadır. Fûrû' fıkıha ait her bir kavramın sözlük ve terim anlamı verilmektedir. Aynı zamanda yeri geldikçe kavramların Arapça ibareleri de dipnotlarda verilmektedir. Namaz, oruç, hac, zekât gibi bazı kavramların bireysel ve toplumsal faydalarına da dikkat çekilmektedir. Bu bölümün dikkat çekici bir yanı ise fûrû' fıkıhın 3'lü, 4'lü ve daha fazla sınıflandırılmasıdır. Doç. Dr. Genç, İbn Abidin'in meşhur eseri olan Reddû'l-Muhtar'daki 3'lü tasnifi esas alarak kavramları açıklamaktadır. Cihat konusunu ele alan yazar günümüzde anlamı daraltılan cihat konusunu detaylandırmaktadır. Bu bölümde fûrû' fıkıhın 7'li sınıflandırmasını da aktaran Doç. Dr. Genç, bu tasnifi Mustafa Zerkâ'nın metoduna göre kaleme almaktadır. Bu bölümün sonunda ise İmam Mevsîlî'nin el-Muhtâr isimli eserindeki fûrû' fıkıh kavramlarının listesini sunmaktadır.

Doç. Dr. Halis Demir, tarafından kaleme alınan bu bölüm Hanefî mezhebinin fıkıh edebiyatı diyeceğimiz Hanefî literatürünü detaylı bir şekilde ele almaktadır. Doç. Dr. Demir, çok güzel bir şekilde Hanefî mezhebinin edebiyatını tablo halinde soy ağacını verir. Temel eserler başlığı altında "Tezyin Edebiyatı" ve "Zeyil Edebiyatı" alanlarını, Hanefî mezhebi çerçevesinde tasnif eder. Burada üzerinde durmamız gereken bir konu vardır. Doç. Dr. Demir, 260. sayfada İmam Muhammed'in yazmış olduğu el-Câmiu's-sağîr adlı eserin İmam Ebu Hanîfe, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in ittifak ettiği görüşlerden oluştuğunu anlatır. Ancak ilgili kitabı incelediğimizde 170 kadar meselede ihtilafın olması

Doç. Dr. Demir'in anlatımını çürütmektedir.²

Doç. Dr. Alimcan Buğda tarafından yazılan on birinci bölüm, üzerinde büyük bir titizlikle durulması gereken kavaid-i külliye konusu işlenmektedir. Yazar kavaid ve külliye sözcüklerinin tanımını yapar, sonrasında da Mecelle'nin kavaid-i külliye tanımı üzerinden ilgili kavramı analiz eder. Bu bölümün dikkat çeken bir yanı ise külli kaideler ile ilişkili olan dâbit ve fûrûk kavramlarının incelenmesidir. Üç kavram arasındaki benzer ve farklı yönlerin üzerinde durulur. Doç. Dr. Buğda, yazının devamında külli kaidelerin oluşum ve gelişim süreçlerinden bahseder. Kavaid-i külliye'nin bir ilim dalı olarak nasıl neşet ettiğini anlatır. Konu ile çok yakından ilgisi olan Eşbah ve Nezair bahsine geçiş yapar. Burada da bu dalın tarihi sürecini ele alır. En önemlisi de eşbah ve nezair alanında yazılmış dört önemli eseri, müellifleri ve özellikleri ile anlatımını yapmasıdır. Bu bölümü bitirdikten sonra külli kaidelerin sanıldığı gibi sadece müçtehitlerin görüşlerinden istinbat edilmiş ilkeler olmadığını bilakis Kur'an-ı Kerim ve hadislerden üretilen külli kaideleri zikrederek asıl kaynaklarının nasslar olduğunu ifade eder. Bu bölümün diğer bir dikkat çeken yönü ise külli kaidelerin usûl-ü fıkıh kurallarından farklı oluşunun ele alınmasıdır. Her ne kadar iki alan arasında ortak yönler varsa da bu bölümde usûl-ü fıkıhın esas oluşu, külli kaidelerin ise usûl-ü fıkıhtan sonra ancak birer metot olarak kullanılabilceği maddeler halinde incelenir.

On ikinci ve on üçüncü bölümler de Doç. Dr. Alimcan Buğda tarafından kaleme alınmıştır. Bu iki bölüm ortak olarak Mecelle konusunu işler. On ikinci bölümde Mecelle'nin tüm tarihi seyir verilir. İçerdiği konulardan, sistematikinden ve maddelerinden bahsedilir. Mecelle'nin diğer devletlerde hangi zaman dilimlerin kadar etkili olduğundan bahsedilir. Son bölümde ise Mecelle'nin ilk yüz maddesinden karışık olarak alınan otuz maddenin tek tek açıklanması ve örneklendirilmesine yer verilir.

İslam Hukuku Başlangıcı adlı bu eser Hanefi mezhebi tarihi ve literatürü esas alınarak hazırlanmış olsa da fıkıh ilminin doğuşu, gelişimi, mezhepleşme süreci, mezhepler arası ihtilafların doğuş sebepleri, Mecelle ve kanunlaştırma hareketleri gibi konularda belli bir sistematik içerisinde doyurucu bilgiler vermektedir.

² Yunus Vehbi Yavuz, *el-Câmiu's-Sağır*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları 2001), 7/112.